

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

แนวคิดพื้นฐานในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในสมัยโบราณ มีความเชื่อว่า ธรรมชาติทั้งปวงล้วนมีวิญญาณกำกับอยู่ สรรพสิ่งทั้งหลายจึงมีชีวิตเช่นเดียวกับมนุษย์ บรรพบุรุษที่ทำการเกษตรในลักษณะที่อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ บูชาผืนดิน และแม่น้ำ เป็นเสมือนแม่ที่ช่วยเกื้อกูลหนุนเสริมสรรพชีวิตที่มีทั้งมิติและการให้และการรับ ระหว่างคนกับธรรมชาติ มิใช่การตัดขวางกอบโกยแต่ฝ่ายเดียว แต่สังคมเกษตรกรรม ในยุคปัจจุบันเป็นสังคมเกษตรกรรมยุคใหม่ และมองกำไรสูงสุดเป็นที่ตั้ง มุ่งขายเพื่อให้ได้เงินทองมากมายมาสนองความสะดวกสบายและความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุด ดิน น้ำ และธรรมชาติทั้งปวงจึงเป็นเพียงแค่ปัจจัยการผลิต เป็นความผิดพลาดตั้งแต่วิธีคิด เริ่มต้น และนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติทั้งปวง (วิฑูรย์ ปัญญากุล และวิบูลย์ เข้มเฉลิม, 2546, หน้า 3)

เกษตรกรรมในปัจจุบันจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งปุ๋ยเคมี สารเคมี กำจัดศัตรูพืชและพืชพันธุ์ใหม่ ทั้งหมดนี้ต้องใช้เงินซื้อมาทั้งสิ้น นอกจากนี้เกษตรกร ยังต้องทุ่มเทเวลาในการจัดการเทคโนโลยี และละเลยการผลิตเพื่อการบริโภค ซึ่งจำเป็น ต่อชีวิต กลับฝากความหวังไว้กับการผลิตเพื่อขาย แล้วจึงนำเงินมาซื้อกินอีกต่อหนึ่ง แต่ผลที่ได้นั้นไม่เป็นอย่างที่คิด เพราะมูลค่าของผลผลิตที่ขายได้ไม่คุ้มกับที่ลงทุนไป นอกจากนี้วิถีของการบริโภคอาหารที่เน้นรูปลักษณ์มากกว่าคุณค่าของอาหาร จากการวิจัยจะเห็นได้ว่า อาหารในปัจจุบัน ให้ผลเสียมากเพียงใดต่อสุขภาพของคน ทั้งตัวเกษตรกรและผู้บริโภค ความทุกข์จากการเจ็บป่วย และจากการที่ต้องสูญเสียเงินทองมากมายเพื่อเยียวยารักษาชีวิตไว้ ตลอดจนความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ

และสภาพแวดล้อมก็เข้าสู่ขั้นวิกฤต พืชพันธุ์มากมายใกล้สูญพันธุ์ เพราะถูกทดแทนด้วยพืชพันธุ์ใหม่ ซึ่งมาจากกระบวนการที่ผิดธรรมชาติ (วิฑูรย์ ปัญญากุล และวิบูลย์ เข็มเฉลิม, 2546, หน้า 3-4)

แนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์เน้นการบริหารจัดการการผลิตทางการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากการเกษตรแผนใหม่ที่มีมุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งสูงสุด โดยการพัฒนาเทคนิคต่าง ๆ เกี่ยวกับการให้ธาตุอาหารพืช และป้องกันกำจัดสิ่งมีชีวิตอื่น การทำการเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของฟาร์ม ทั้งนี้เพราะแนวทางเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไก และกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิต เกษตรอินทรีย์จึงปฏิเสธการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และปุ๋ยเคมี เนื่องจากสารเคมีการเกษตรเหล่านี้มีผลกระทบต่อกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ นอกเหนือจากการปฏิเสธการใช้สารเคมีการเกษตรแล้วเกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของวงจรของธาตุอาหาร การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตร และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการทำฟาร์มเชิงสร้างสรรค์ เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศการเกษตร เกษตรกรที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องพัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และการบริหารจัดการฟาร์มของตนเพิ่มขึ้นด้วย ผลที่ตามมา ก็คือเกษตรอินทรีย์จึงเป็นแนวทางการเกษตรที่ตั้งอยู่บนกระบวนการแห่งการเรียนรู้ และภูมิปัญญา เพราะเกษตรกรต้องสังเกต ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการทำการเกษตรของฟาร์มตนเอง ซึ่งจะมีเงื่อนไขทั้งทางกายภาพ เช่น ลักษณะของดิน ภูมิอากาศ และภูมินิเวศ รวมถึงเศรษฐกิจ สังคมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เพื่อคัดสรรและพัฒนาแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสม และเหมาะสมกับฟาร์มของตัวเองอย่างแท้จริง นอกจากนี้ เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น (วิกิพีเดีย, 2554)

เกษตรอินทรีย์มุ่งหวังที่จะสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตรสำหรับเกษตรกรตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม วิธีการผลิตของเกษตรอินทรีย์เป็นวิธีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อม และเรียนรู้ในการคัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ อาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำการเกษตร ดังนั้นวิธีการผลิตเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิถีแห่งการเคารพ และพึงพิงธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย (วิกิพีเดีย, 2554)

จะเห็นได้ว่า เกษตรอินทรีย์เป็นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ต้นพืชมีความแข็งแรงสามารถต้านทานโรคและแมลงด้วยตนเอง รวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ (กรมวิชาการเกษตร, 2554) ซึ่งมีแนวการปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนกระบวนการแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา เกษตรกรต้องสังเกต ศึกษา วิเคราะห์สังเคราะห์ และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการทำการเกษตรของตนเอง (วิกิพีเดีย, 2554) โดยเฉพาะสังคมในปัจจุบันที่สารสนเทศเป็นผลผลิตหลัก สารสนเทศจึงมีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจ การตัดสินใจ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้้นั้นอาจเป็นข้อมูลเชิงบรรยาย หรือข้อมูลเชิงปริมาณ หรือวิเคราะห์ ประมวล แยกส่วนที่ผิดพลาดออกไป หรือสรุปย่อให้สั้นลง จะกลายเป็นสารสนเทศ (information) และจะถูกเปลี่ยนเป็นความรู้ โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ การเปรียบเทียบ การตรวจสอบผลกระทบการเชื่อมโยงกับความรู้อื่น การนำมาอภิปรายโต้เถียง หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเรียกวิธีการนี้ว่าการจัดการ หรือการจัดการความรู้ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดจากตัวบุคคลสู่ตัวบุคคล โดยแนวโน้มและชักจูง กิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การพูดคุยไปจนถึงการฝึกฝน หรืออาจถ่ายทอดผ่านสื่อ เช่น หนังสือ และสื่ออื่น ๆ จะเห็นได้ว่า การจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์มีความสำคัญต่อเกษตรกรในการแสวงหาความรู้ และเข้าถึงสารสนเทศ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2543, หน้า 7-8) เพื่อให้ได้สารสนเทศมาประกอบการเรียนรู้กลไก และกระบวนการของระบบนิเวศ ในประกอบการเกษตรอินทรีย์ กอปรกับในปัจจุบันเป็นยุคที่เรียกว่า ยุคสารสนเทศ (information age) สังคมสารสนเทศ (information society) สังคมแห่งการเรียนรู้ (knowledge society) หรือยุคการสื่อสารไร้พรมแดน

สารสนเทศเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดแนวทางการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน และปัจจุบันสารสนเทศมีบทบาทที่สำคัญต่อการเกษตร หากเกษตรกรมีการละเลยไม่แสวงหาสารสนเทศ จะทำให้เกิดความเสียหายต่อผลผลิตและทำให้เสียเวลาในการทำงานที่ซ้ำซ้อน สูญเสียทรัพยากร นอกจากจะเสียรายได้ยังก่อให้เกิดความเสียหายในการประกอบอาชีพ และมีภาระหนี้สินตามมา

การทำเกษตรอินทรีย์มีมากมายหลายแห่ง และเกษตรกรในอำเภอบางคนที่จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นอำเภอหนึ่งที่มีการทำการเกษตรแบบเกษตรอินทรีย์กันอย่างแพร่หลาย มีจำนวนเนื้อที่ทั้งหมด 24,277 ไร่ และจำนวนประชากรที่ประกอบอาชีพทำการเกษตรรวมทั้งสิ้น 4,622 คน โดยมีการปลูกมะพร้าว จำนวน 2,357 ราย ปลูกลิ้นจี่ จำนวน 1,246 ราย และปลูกส้มโอ จำนวน 1,076 ราย (สำนักงานเกษตรจังหวัดสมุทรสงคราม, 255, หน้า 17) ซึ่งในการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในอำเภอบางคนที่จังหวัดสมุทรสงคราม เกษตรกรให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น เป็นการสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตรสำหรับเกษตรกร ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม วิธีการผลิตของเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิธีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและเรียนรู้ในการคิดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ อาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำการเกษตร อันเป็นวิถีแห่งการเคารพและพึงพิงธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยจึงสนใจวิจัยการจัดการองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อได้ทราบถึงวิธีการจัดการองค์ความรู้ ปัญหาอุปสรรค และในการจัดการองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินการจัดหาสารสนเทศ และให้ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ให้แก่เกษตรกร เป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมให้ได้ผลผลิตที่คุ้มค่าและคุ้มค่ามากขึ้น อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร
อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการจัดการความรู้
ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อสภาพการจัดการความรู้
ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

สมมติฐานการวิจัย

เกษตรกรที่มีสภาพภูมิหลัง ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์
ในการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน มีสภาพการจัดการความรู้ ปัญหาและอุปสรรค
ในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ เกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ในพื้นที่ทั้งหมด
13 ตำบล ได้แก่ ตำบลกระดังงา ตำบลบางสะแก ตำบลบางยี่รงค์ ตำบลโรงหีบ
ตำบลบางคนที ตำบลดอนมะโนรา ตำบลบางพรหม ตำบลบางกุ้ง ตำบลจอมปลวก
ตำบลบางนกแขวก ตำบลยายแพ่ง ตำบลบางกระบือ และตำบลบ้านปราโมทย์ จำนวน
4,622 คน กลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ในพื้นที่
ทั้งหมด 13 ตำบล ได้แก่ ตำบลกระดังงา ตำบลบางสะแก ตำบลบางยี่รงค์ ตำบลโรงหีบ
ตำบลบางคนที ตำบลดอนมะโนรา ตำบลบางพรหม ตำบลบางกุ้ง ตำบลจอมปลวก
ตำบลบางนกแขวก ตำบลยายแพ่ง ตำบลบางกระบือ ตำบลบ้านปราโมทย์ จำนวน 368 คน

โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ใช้สูตรของ Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ยอมให้เกิดขึ้นความคลาดเคลื่อน 0.05 (Yamane, 1967, p. 125)

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ สภาพภูมิหลังของเกษตรกร

1.1 เพศ

1.2 อายุ

1.3 ระดับการศึกษา

1.4 ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ

2. ตัวแปรตาม ประกอบด้วย

2.1 สภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

2.2 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

นิยามศัพท์

1. เกษตรอินทรีย์ หมายถึง การทำเกษตรแบบองค์รวม โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ทั้งนี้แนวทางเกษตรอินทรีย์ยังอาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ มุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิต

2. เกษตรกร หมายถึง ผู้มีอาชีพปลูกมะพร้าว ลิ้นจี่ และส้มโอ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

3. สารสนเทศ หมายถึง ข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก ทางด้านการทำเกษตรอินทรีย์

4. การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการความรู้ด้านเกษตรในด้านการแสวงหาความรู้ด้านการจัดเก็บความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ และด้านการประยุกต์ ใช้และใช้ประโยชน์จากความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ ของเกษตรกรอำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงวิธีการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
2. ทราบปัญหาและอุปสรรคการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
3. เป็นแนวทางแก่ ผู้ทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ชุมชนที่ดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และพัฒนากรในการจัดหาให้ความรู้และส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร